

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Welvaartstheorie en economische politiek

Brussee, J.H.

Citation

Brussee, J. H. (1978). Boekbespreking van: Welvaartstheorie en economische politiek. *Acta Politica*, 13: 1978(3), 410-413. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451897>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451897>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof. Dr. P. Hennipman, **Welvaartstheorie en economische politiek**, uitgegeven onder redactie van Prof. Dr. J. van den Doel en Prof. Dr. A. Heertje. Samsom, Alphen aan de Rijn/Brussel 1977, 253 blz.

Voorliggend werk is een bundel van een aantal reeds eerder gepubliceerde opstellen van de hand van Prof. Hennipman, die tot voor kort hoogleraar in de staathuishoudkunde was aan de Universiteit van Amsterdam. Het eerste deel van het boek wordt gevormd door zijn in 1962 verschenen 'Doeleinden en criteria der economische politiek', en het tweede deel bevat een vijftal welvaarts-theoretische beschouwingen, t.w. 'Het optimum van Pareto: waardeoordeel of analytisch hulpmiddel?' (1976), 'Tweeërlei interpersonele nutsvergelijking' (1972), 'De externe effecten in de hedendaagse welvaartstheorie' (1968), 'Lotgevallen van een theorie: Wicksell en zijn verhouding tot Pareto in de leer van de openbare financiën' (1974) en 'Paretiaans optimum en Wickelliaanse eenstemmigheid' (1974).

Deze bundel kan geenszins als een volledige verzameling van de publikaties van Hennipman van de laatste twintig jaar worden beschouwd, omdat een aantal van zijn belangrijkste beschouwingen uit deze periode ontbreken, zoals die van 1958 over de economische wetenschap en die van 1966 over de mededingingspolitiek. Desondanks komt het ons voor dat het een gelukkige gedachte van de beide redacteuren is geweest bovengenoemde opstellen over de economische politiek en de maatschappelijke welvaart in één bundel samen te brengen. Op deze wijze komt namelijk duidelijker naar voren wat bij lezing van de afzonderlijke publikaties licht op de achtergrond kan blijven, namelijk dat de visies die Hennipman over de vele door hem besproken onderwerpen geeft een opmerkelijke onderlinge eenheid hebben.

Deze eenheid van visie laat zich het beste begrijpen vanuit Hennipman's in 1945 verschenen proefschrift, getiteld 'Economisch motief en economisch principe'. Hierin heeft hij de conceptie verdedigd dat het wezenskenmerk van de economie niet gelegen is in de productie of enig ander specifiek object, doel of motief, maar in een bepaalde problematiek, namelijk de keuzeproblematiek waarvoor mensen zich geplaatst zien door de relatieve schaarste van middelen in verhouding tot het geheel van hun behoeften of doeleinden. Economie heeft in zijn opvatting derhalve niet zozeer te maken met materiële goederen, maar met keuzehandelingen van mensen.

Deze uitgangsstelling, die geïnspireerd lijkt door economen als Lionel Robbins en die van de Oostenrijkse school alsmede door de socioloog Max Weber, vormt het draagvlak van alle in de bundel samengebrachte beschouwingen. Wanneer Hennipman bijvoorbeeld in het eerste deel van de bundel komt te spreken over de economische politiek, acht hij het een vraag van fundamenteel belang of deze wel of niet gekenmerkt wordt door de gerichtheid op een specifiek doel. Hij constateert dat vele economen hebben gemeend en nog menen dat zulks wel het geval is, en de economische politiek meer in het bijzonder kenschetsen als het beïnvloeden door de overheid van de grootte, samenstelling en verdeling van het sociale produkt. Zelf echter kiest Hennipman voor de andere opvatting, namelijk dat economische politiek zich *niet* kenmerkt door een objectief doel waarop het is gericht, maar in wezen begrepen moet worden als het schaarste-aspect van het overheidsbeleid in zijn algemeenheid. De overheid staat immers zelf ook voor het probleem dat het geheel van haar doeleinden — met inbegrip van haar eventuele streven de behoefte-

bevrediging van de bevolking of van bepaalde bevolkingsgroepen te bevorderen — niet ten volle verwezenlijkt kan worden door de relatieve schaarste aan middelen, zodat ook zij moet kiezen aan welke van haar verlangens zij prioriteit geeft. Deze laatste opvatting van economische politiek verdient volgens Hennipman de voorkeur, niet alleen omdat zij ruimer is dan het in hoofdzaak tot de productie beperkte begrip, maar vooral omdat zij beter aansluit bij datgene waar het volgens hem in de economie wezenlijk om gaat, namelijk de subjectieve behoeftebevrediging onder de conditie van schaarste aan middelen.

In aansluiting op deze begripsbepaling heeft de theorie van de economische politiek volgens Hennipman dan ook niet tot taak aan te geven op welke wijze specifieke overheidsdoeleinden het best kunnen worden bereikt, ook niet als het gaat om zogenaamde 'doeleinden van de economische politiek' als volledige werkgelegenheid en inflatiebestrijding — dit zijn algemene doelen van beleid, of ook wel tussendoelen hiervan, maar niet uitsluitend economische doeleinden — maar zij dient in het licht te stellen op welke wijze de overwogen of voorgenomen overheidsmaatregelen van invloed kunnen zijn op de behoeftebevrediging van de subjecten en van de overheid zelf, alsmede meer in het algemeen wat de kenmerken zijn van de economische politiek. De theorie van de economische politiek kan hierbij niet normatief te werk gaan, omdat zij overeenkomstig de conceptie van de schaarste de doelen die de subjecten en de overheid zich stellen als gegeven moet aannemen en hierover derhalve geen waarderingsoordelen kan uitspreken.

Het tweede deel, waarin een aantal welvaartstheoretische beschouwingen zijn opgenomen, is op dezelfde uitgangspunten gebaseerd als het eerste deel. Uitgaande van het schaarstebeginsel definieert Hennipman welvaart als de met schaarse middelen verkregen subjectieve behoeftebevrediging, en verzet hij zich tegen de oudere opvatting die de welvaart vereenzelvigt met het inkomen of met materiële welstand. De welvaartstheorie, die het heeft over factoren die de maatschappelijke welvaart beïnvloeden en de wijze waarop de welvaart kan worden gemeten, is evenals de overige onderdelen van de economie niet normatief, omdat ook voor haar de doeleinden van de subjecten en van de overheid als gegeven moeten worden aangenomen. Hennipman acht het hierbij van principieel belang de welvaartstheoretische en ethische probleemstellingen uit elkaar te houden, omdat het ethisch waarderen van doelen iets anders is dan het streven doelen onder de conditie van schaarste aan middelen zoveel mogelijk te bereiken.

Vanuit deze opvatting komt Hennipman er toe in zijn beschouwing over het criterium van Pareto — volgens hetwelk de maatschappelijke welvaart geacht kan worden door een maatregel te zijn bevorderd indien niemand zich hierdoor benadeeld acht terwijl sommigen er voordeel aan ontleen — het standpunt te verdedigen, dat dit criterium niet als een ethische norm voor het overheidsbeleid kan worden gehanteerd omdat hierbij de doeleinden die maatgevend zijn voor voordeel en nadeel als gegeven zijn gedacht, en pleit ervoor het criterium overeenkomstig de bedoeling van Pareto zelf alleen als analytische beoordelingsmaatstaf van de welvaart op te vatten. In overeenstemming hiermee kritiseert Hennipman tevens de opvatting dat het criterium van Pareto steun zou geven aan de juistheid van de eenstemmighedsregel van Wicksell, volgens welke parlementaire beslissingen over de begroting met eenstemmigheid zouden moeten worden genomen; het criterium schiet namelijk als analytische maatstaf te enen male tekort als rechtvaardiging van een dergelijke beslissingsregel, ten eerste omdat het de bevrediging die wordt ontleend aan de relatieve welvaartspositie buiten beschouwing laat, maar ten

tweede en vooral omdat veranderingen die men volgens het criterium als verbeteringen zou kunnen beschouwen om tal van redenen — zowel ethische als bijvoorbeeld machtspolitieke — negatief kunnen worden gewaardeerd.

Het principiële belang van het onderscheid tussen beschrijvende uitspraken en waarderingsoordelen wordt door Hennipman ook in zijn beschouwing over de interpersonele nutsvergelijking benadrukt; hij laat namelijk zien, dat de vergelijking in tweeërlei zin wordt toegepast, namelijk in die van een constatering van een verschil in ondervonden welvaart van twee of meer personen, en in die van een waarderingsoordeel waarbij de vergelijking fungeert als middel om het verschil in waarde tot uitdrukking te brengen dat bijvoorbeeld de overheid kan hechten aan de welvaartstoename van verschillende personen of groepen.

Het onderscheid tussen normatieve beoordeling en economische analyse wordt ook gemaakt in de beschouwing over de externe effecten. Hennipman omschrijft deze laatste als de buiten de markt om werkende invloeden, die van de economische handelingen van sommige huishoudingen uitgaan op de behoeftebevrediging van andere huishoudingen. Binnen het kader van de economische analyse hiervan komt hij dan bijvoorbeeld te spreken over de wijze waarop de externe effecten in de Paretiaanse welvaartstheorie zijn geïntegreerd, en schenkt hij aandacht aan de theorie van Coase over de 'ruil' of onderlinge uitwisseling ervan tussen de belanghebbende partijen en de invloed hiervan op de allocatie van schaarse middelen. Bij de normatieve waardering van externe effecten gaat het echter om andere zaken als bijv. de beoordeling van de hierbij in het geding zijnde behoeften en om de vraag in hoeverre het rechtvaardig is anderen negatieve externe effecten te berokkenen. Hennipman illustreert dit aan het voorbeeld van het offer van natuurschoon ten behoeve van industrievestiging, waaraan voor derden nadelige gevolgen verbonden zijn; hij wijst erop dat aan zo'n offer een economische kant zit doordat natuurschoon een schaars goed is dat in behoeften voorziet, en hij laat voorts zien dat zulk een offer daarnevens om verscheidene ernstige niet-economische redenen kan worden betreurd.

Uit het voorgaande moge zijn gebleken, dat de grondslag en de verbindende schakel van Hennipman's opstellen gelegen is in de conceptie van de relatieve schaarste aan middelen. Voor de bespreking van voorliggende bundel lijkt het daarom voor de hand te liggen hierover nog wat naders te zeggen.

Men zou Hennipman de vraag kunnen stellen, op grond waarvan hij meent dat economie gekenmerkt wordt door de schaarste. Het antwoord dat hij dan lijkt te geven is, dat het hier gaat om een uitgangsstelling die steun vindt in de wijze waarop economische problemen door mensen worden ondervonden, en dat ieder de juistheid ervan zou kunnen beseffen door te denken vanuit de positie van het subject. Op deze wijze fundeert Hennipman zijn visie op een zeker subjectivisme. Men kan hier een samenhang met de fenomenologische zienswijze vermoeden, maar uit de teksten zelf blijkt deze samenhang niet.

Op dit punt evenwel durft niet iedere economist Hennipman te volgen. Sommigen van hen menen, dat men niet met stelligheid kan uitmaken wat het wezenskenmerk van economie is, en dat men er beter aan doet zich tevreden te stellen met een paar voorlopige en globale aanduidingen van probleemgebieden. Anderen zijn geneigd toch de produktie of de arbeid te beschouwen als het eigenlijke studie-object van de economie, en weer anderen achten haar gekenmerkt door een bepaald type van rationaliteit. Verscheidene economisten tonen zich voorts nogal sceptisch over de mogelijkheid om in beschouwingen over de economische politiek en de maat-

schappelijke welvaart waarde-oordelen buiten de analyse te houden. Er is onder economisten derhalve discussie gaande over de vraag, of het schaarstebeginsel een juiste of toereikende grondslag is voor de economische analyse, ook al wil dit niet zeggen dat de realiteit van de schaarste wordt ontkend.

De uitkomst van dit debat is moeilijk te voorspellen, en het heeft weinig zin er op vooruit te lopen. Het lijkt echter, dat althans een tweetal observaties pleiten voor het standpunt van Hennipman. De eerste is, dat het in de economie gaat om de aanwending van *middelen*, d.w.z. van dingen die dienstbaar zijn aan iets anders dan zichzelf, en dit gezichtspunt geeft steun aan de opvatting dat de doeleinden waarvoor de middelen dienen in de economische beschouwingwijze als gegeven kunnen worden aangenomen. De tweede observatie is, dat beschikkingsmacht over middelen op zichzelf niet bepalend is voor het menselijk welzijn; de dichter Sophocles bijvoorbeeld heeft deze gedachte in zijn tragedie 'Antigone' uitgesproken met de woorden dat 'rijkdom . . . waar geen vreugde is, leeg is . . . en van geen gewicht vergeleken met geluk van hart'. Hennipman lijkt het beseft van deze waarheid te verwerken in zijn welvaartsbegrip, door nl. de welvaart te omschrijven als welzijn in zoverre dit afhankelijk is van schaarse middelen geeft hij aan, dat het menselijk geluk ook op andere dingen steunt, als bijv. medemenselijkheid.

Maar ook afgezien van deze overwegingen lijkt ons de visie van Hennipman van bijzondere waarde. Zij maakt het mogelijk in een veelvoud van gecompliceerde vraagstukken een ordelijke samenhang aan te brengen. De gezichtspunten die hij ontwikkelt vallen voorts op door hun fijnzinnigheid en diepgang. Kennisname van de bundel van Hennipman zij dan ook zeer aanbevolen.

J. H. Brussee

Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A framework for analysis, Volume I*, Cambridge (Cambridge University Press), 1976, 370 blz., £ 4,50 (paperback).

'In the seventies it was no use contending — as Duverger was entitled to — that no general theory of parties could emerge without evidence. The evidence has since become massive — but for what theoretical use? I tried hard to substantiate the theory with findings and, conversely, the findings with theoretical relevance; but I stumbled into masses of empirical material that were neither cumulative nor comparable and, indeed, that added up to nothing. Over and over again, my efforts were defeated by a conceptual morass, or diaspora' (p. x).

Sartori probeert met dit boek, waarvan reeds in 1967 een eerste manuscript circuleerde, het evenwicht tussen empirisch feitenmateriaal en conceptueel kader te herstellen. Zij die bekend zijn met vroegere publicaties van Sartori zullen in dit boek veel van zijn eerdere werk herkennen, en zij zullen ook niet onbekend zijn met de basis-assumpties die aan Sartori's lijvige taxonomie ten grondslag liggen. In Sartori's visie is de politiek bovenal een onafhankelijke variabele: de samenleving is zeker wel van invloed op het partijsysteem, maar het partijsysteem beïnvloedt op zijn beurt ook de samenleving en kan zijns inziens tot op grote hoogte als autonoom en gesloten systeem bestudeerd worden; er wordt in dit werk dan ook geen aandacht geschonken aan de genese van partijstelsels waardoor het op belangrijke punten aan verklarende kracht inboet. Een tweede basisgegeven is het kader waarin Sartori's partijen functioneren: de politieke partij bevindt zich in een spanningsveld tussen 'part' en 'whole' en vormt *de* schakel tussen beide polen. Op basis van